

ETWIE

KU LEUVEN

**INVENTARIS
IMMATERIEEL ACADEMISCH ERFGOED
KU LEUVEN**

*Een beschrijving van de actuele vormen van immaterieel academisch erfgoed aan de
Leuvense universiteit.*

Inhoudsopgave

1. Inleiding en verantwoording	3
2. Immaterieel academisch erfgoed	4
2.1 <i>Maken van coupes van mieren voor microscopisch onderzoek.....</i>	4
2.2 <i>Maken bodemprofielen en paleo-reconstructie .....</i>	5
2.3 <i>Taxidermie en de bewaring van opgezette dieren en skeletten .....</i>	6
2.4 <i>Aandrijving stoommachines .....</i>	7
2.5 <i>Archeologisch vakmanschap .....</i>	8
2.6 <i>Kweken van resistente fruitsoorten .....</i>	9
3. Bibliografie	10
3.1 <i>Literatuur.....</i>	10
3.2 <i>Digitale informatie .....</i>	10
3.3 <i>Beleidsstukken.....</i>	10

1. Inleiding en verantwoording

Deze inventaris kwam tot stand met als opzet de vormen van immaterieel erfgoed die vandaag aan de KU Leuven bestaan te identificeren en te registreren. Eerst en vooral is immaterieel cultureel erfgoed (ICE) een vorm van niet-tastbaar cultureel erfgoed. Onder deze noemer vallen gewoontes, kennis, praktijken en technieken die de huidige generatie overgeërfd kreeg vanuit het verleden en graag wil doorgeven aan de toekomst. Aangezien dit project zich binnen de context van de universiteit situeert gaat het hier om immaterieel academisch erfgoed. Onder deze categorie vallen dus de handelingen, de expertise en de gewoonten die aan een universiteit vandaag nog gehanteerd worden en uit het verleden werden overgeërfd. De inventaris focust uitsluitend op de academische kennis en expertise en de toepassing hiervan in de praktijk in het kader van een stageopdracht bij ETWIE (Expertisecel voor Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel Erfgoed).

Als startpunt gold de beschrijving van de wetenschappelijke collecties aan de KU Leuven die voortkwam uit het project *Balans en Perspectief*. In combinatie met een literatuurstudie werden hieruit verschillende vormen van ICE geïdentificeerd. Ze werden geselecteerd volgens hun toepasbaarheid op de definitie van immaterieel erfgoed. Wanneer de definitie echter wordt toegepast op de realiteit blijkt dat de afbakening niet zo absoluut voorkomt waardoor ook enkele vormen van ICE zijn opgenomen die zich in een grijze zone bevinden. Deze werden ook opgenomen in de inventaris omwille van hun maatschappelijke waarde zoals bij het kweken van resistente fruitsoorten en het belang dat ze onder de aandacht dienen te komen. Na de selectie van de relevante expertises en technieken werd hierover extra informatie verzameld in meer gespecialiseerde publicaties. ETWIE wil echter ook in contact staan met de erfgoedgemeenschappen aangezien ICE niet los gezien kan worden van de personen die het beoefenen. Daarom en tevens om informatie uit eerste hand te verzamelen werd er met verschillende personen contact opgenomen die zelf nog actief met het erfgoed (dat vaak niet als dusdanig wordt benoemd) in kwestie omgaan. Hun kennis en getuigenissen hebben zo ook kunnen bijdragen tot de inhoud van deze inventaris.

Het erfgoedbeleid van de KU Leuven focust hoofdzakelijk op roerend erfgoed, zoals blijkt uit de inventaris van de collecties die bewust enkel handelt over het materiële aspect van de verzamelingen vanuit pragmatieke beweegredenen. Deze inventaris wil daarop inspelen en vooral een aanzet vormen tot het opstarten van een mogelijk beleid rond ICE. Daarnaast is het ook de bedoeling om te signaleren dat de opgenomen expertises en praktijken vandaag nog beoefend worden, maar dat ze in de toekomst zouden kunnen verdwijnen wanneer ze niet in de kijker zouden geplaatst worden. Op het politieke niveau ontwikkelde zich de laatste jaren ook meer aandacht voor ICE. Uit de meest recente beleidsstukken blijkt dat de Vlaamse overheid, die aangesloten is bij de UNESCO-‘Conventie voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed’ uit 2003, wil inzetten op het identificeren, het inventariseren en het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Dit project wil bijdragen tot het opzet om te inventariseren en zo indirect ook als hulpmiddel fungeren bij het signaleren en borgen van immaterieel cultureel erfgoed.

2. Immaterieel academisch erfgoed

2.1 Maken van coupes van mieren voor microscopisch onderzoek

GROEP: Wetenschap en technologie

FACULTEIT: Wetenschappen

EENHEID: Entomologie

VAKMANSCHAP: Het maken van microscopische coupes van insecten om te gebruiken voor microscopisch onderzoek.

BESCHRIJVING: Vanaf de jaren 1950 verzamelde Jozef K.A. van Boven entomologische collecties aan de universiteit van Leuven. Door zijn expertise in de Afrikaanse trekieren ondernam hij meerdere expedities naar Afrika, maar ook naar het Roermond-gebied. Vanop deze expedities nam van Boven jarenlang bokalen met mieren mee. Deze werden in Leuven geïnventariseerd volgens naam, vindplaats en datum. Om de mieren op te zetten beschikte hij over een gespecialiseerde uitrusting: aangepaste bril, spelden en papieren driehoekjes. Deze expertise is een zeldzame techniek die binnen een universitaire context door weinigen gehanteerd wordt.

De collectie van Jozef van Boven bestond uit drie onderverdelingen: enkele duizenden Afrikaanse trekieren, een algemene mierencollectie met hoofdzakelijk mieren uit Nederlands-Limburg en een bredere insectencollectie. De verzameling Afrikaanse trekieren schonk hij in 1984 aan het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika met de overtuiging dat zij de collectie beter zouden beheren en conserveren. Zijn algemene mierencollectie werd ondergebracht in het Natuurhistorisch Museum van Maastricht. Zo bleef enkel de laatste verzameling, de bredere insectencollectie aanwezig in Leuven. Ze bestaat uit ongeveer 72 insectendozen, waarvan in elke doos verschillende insecten naar soort zijn opgespeld.

Na het emeritaat van van Boven nam professor Johan Billen de zorg voor de insecten-collectie over. Hij beschikt over de techniek om coupes te maken, doorsneden van insecten, dat hij als pionier leerde te doen door klieren te onderzoeken bij 64 mierensoorten onder een elektronenmicroscop. De techniek om weefsels in te bedden in hars of paraffine bestaat wel al langer. Hierin was de Fransman Charles Janet de pionier, die rond 1900 zich vooral toelegde op de studie van wespen en mieren. Door een toevallige ontmoeting kwam Billen in het bezit van een deel van de collectie van Janet, die vandaag nog bewaard wordt aan de KU Leuven. De techniek van het coupes maken wordt nog dagelijks beoefend aan de KU Leuven. Ook heeft de insectencollectie die Billen kreeg overgeërfd van zijn voorganger nog een didactische waarde aangezien ze nog wordt gebruikt in de lessen van professor Luc Brendonck. Tot op heden wordt ze bewaard in het Zoölogisch Instituut van de universiteit.

CONTACTPERSOON: Prof. dr. Johan Billen (Johan.billen@bio.kuleuven.be)

EXTRA INFORMATIE: <https://nieuws.kuleuven.be/nl/campuskrant/0910/06/een-doorsneeverzameling>

2.2 Maken bodemprofielen en paleo-reconstructie

GROEP: Wetenschap en technologie

FACULTEIT: Bio-ingenieurswetenschappen

EENHEID: Bodem- en waterbeheer

VAKMANSCHAP: Het maken van monolieten en het analyseren van bodems door middel van paleo-reconstructie

BESCHRIJVING: In de jaren 1970 werd in België gestart met het maken van bodemkaarten door prof. Rudy Dudal die de verschillende soorten bodems in kaart wilde brengen. De focus van dit onderzoek was hoofdzakelijk utilitair, met als opzet vruchtbare landbouwgrond te vinden. Tien jaar later startte Seppe Deckers met expedities naar door landbouw onaangeraakte gebieden. Hiervan nam hij bodemstalen waarmee hij de oorspronkelijke bodem kon reconstrueren. Het opzet hierachter is geschiedenis van het gebied reconstrueren en iets te weten komen over de vroegere vegetatie. Zo ondernam hij expedities naar onontgonnen gebieden in België, maar later ook vooral naar Afrika. Zo bouwde hij een collectie op van bodemprofielen die tot vandaag nog wordt aangevuld met wetenschappelijk interessante stukken. In 2006 liep de collectie schade op door een verhuis en hierna werden verschillende bodemprofielen gerestaureerd door Valentijn Tuts.

Eenzijds gaat het hier dus over het vervaardigen van bodemprofielen, het maken van de monolieten. En anderzijds gaat het over het analyseren van bodems door de techniek van de paleo-reconstructie. Hierbij wordt aan de hand van een bodemstaal een reconstructie gemaakt van het verleden van de bodem waarvan het staal afkomstig is. Zo kunnen zaken over de ecologie en de biodiversiteit van de bodem aan het licht komen. Deze expertise die Seppe Deckers bezit is zeldzaam en wordt maar beoefend door een vijftal mensen in België. De heer Deckers is zich echter bewust van het erfgoedgehalte van de monolieten en de paleo-reconstructie en hij en het GEO-instituut zetten dan ook in op het bewaren en het doorgeven van de kostbare informatie en expertise. Zo wordt er op dit moment een website ontwikkeld die zal voorzien worden van de nodige uitleg en filmpjes over de monolieten. Deze vorm van immaterieel academisch erfgoed lijkt zo min of meer verzekerd van een doorgave naar de toekomst aangezien Deckers ook samenwerkt met Karen Vancampenhout die gezien kan worden als zijn opvolger.

CONTACTPERSOON: Prof. dr. Seppe Deckers (seppe.deckers@kuleuven.be)

EXTRA INFORMATIE: <https://ees.kuleuven.be/soil-monoliths/>

2.3 Taxidermie en de bewaring van opgezette dieren en skeletten

GROEP: Wetenschap en technologie

FACULTEIT: Wetenschap

EENHEID: Museum voor Dierkunde

VAKMANSCHAP: *Opzetten en conservering van dieren*

BESCHRIJVING: Het Zoölogisch Instituut maakt al sinds de vroege negentiende eeuw deel uit van de Leuvense universiteit. Door de jaren heen kwamen verschillende topstukken naar Leuven om daar tentoongesteld te worden. Zo kwam in 1867 een Groenlandse walvis aan die ging fungeren als het topstuk van de collectie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het instituut echter zwaar getroffen door bombardementen, hierdoor ging een groot deel van de collectie verloren. Sindsdien wordt de techniek van de taxidermie niet meer beoefend in het Zoölogisch Instituut.

In 1970 ging door de splitsing van de universiteit de helft van de collectie naar de nieuw opgerichte zusteruniversiteit in Louvain-La-Neuve. Het museum werd sindsdien wel opgewaardeerd en is vandaag nog steeds gratis toegankelijk voor alle geïnteresseerden en heeft dus zowel nog een publieke als een didactische functie. De techniek van de taxidermie wordt actueel dus niet meer beoefend in de context van de universiteit en lijkt in de academische wereld verloren te gaan. Wel worden vandaag nog stukken toegevoegd aan het museum die meegenomen worden van expedities of schenkingen in functie van lopend onderzoek. De techniek van de tentoonstelling en de bewaring van deze en de overige stukken bestaat daarom nog wel.

CONTACTPERSONEN: Luc Brendonck & Arnold De Loof

EXTRA INFORMATIE: <https://bio.kuleuven.be/museum>

2.4 Aandrijving stoommachines

GROEP: Wetenschap en technologie

FACULTEIT: Ingenieurswetenschappen

EENHEID: Thermotechnisch Instituut

VAKMANSCHAP: *Bewaren en aandrijven van industriële archeologie*

BESCHRIJVING: Sinds het begin van de 20^e eeuw bevindt zich in Leuven het instituut dat focust op elektromechanica en werktuigkunde. Doorheen de jaren verzamelde het instituut verschillende aanwinsten zoals straalmotoren en stoommachines. Andere stukken werden daarentegen buiten dienst gesteld zoals de 'Mathot'-stoomketel. Het bijzondere aan de collectie is de aanwezigheid van een stoommachine die nog in werking kan gesteld worden. Dit is uniek in België aangezien de meeste plaatsen zich er niet toe lenen om dergelijke machine veilig te laten draaien. Het Thermotechnisch Instituut kan daarentegen wel de veiligheid van omstanders en de ruimte waarborgen. In de 20^e eeuw werden de genoemde machines vaak gebruikt in demonstratielessen om een waardevol praktisch voorbeeld te kunnen geven van de theorie.

Daarna is de functionaliteit van het instituut veranderd van een educatief centrum naar ontvangst- en ontmoetingscentrum. Het wordt nu hoofdzakelijk gebruikt als locatie om evenementen te laten doorgaan. Bij speciale gelegenheden wordt de Bollinckx-stoommachine in gang gezet en draait dan aan een 'zero load'. Hierbij moet eerst uren tot soms zelfs dagen stoom gestookt worden alvorens de machine kan functioneren. De functie hiervan is vooral ceremonieel, maar door zijn zeldzaamheid in het opzicht van erfgoed zeer waardevol. Zo draait ze maar één tot twee keer per jaar omwille van de hoge kostprijs en de technische complicaties die bij het proces naar voor komen. De volledige collectie van het Thermotechnisch Instituut vormt dan ook een toonvoorbeeld van industriële archeologie in het Leuvens academisch erfgoed. Binnen het instituut bestaat er een bewustzijn over de waarde van het erfgoed dat ze bezitten en de technieken die hierbij aan te pas komen. Zo wil de stuurgroep achter het instituut de collectie kenbaar maken door op hun website foto's, filmpjes en demo's met uitleg te plaatsen. Vandaag staat technicus Hans Van Eyken in voor het laten draaien van de stoommachine. Hij is echter een van de weinige personen die nog over de nodige expertise bezit. Voor de verdere toekomst is dus opvolging vereist om de stoommachine nog te kunnen laten draaien.

CONTACTPERSOON: Erik Delarue (erik.delarue@kuleuven.be)

EXTRA INFORMATIE: VAN DEN BULCK, E., en JAENEN, M., *Het Thermotechnisch Instituut: een voorbeeld van industrieel academisch erfgoed*, Leuven, 2008.

2.5 Archeologisch vakmanschap

GROEP: Humane Wetenschappen

FACULTEIT: Letteren

EENHEID: Didactisch Museum Archeologie

VAKMANSCHAP: Archeologische praktijk en bewaring van museumstukken

BESCHRIJVING: De archeologische praktijk wordt vandaag nog onderwezen aan de universiteit en de KU Leuven bezit ook een toonaangevende onderzoeksgroep archeologie. Deze is onder meer actief in Turkije, Egypte en Griekenland. Daarnaast bestaat er sinds enkele decennia het Didactisch Museum Archeologie dat een groot aantal archeologische stukken bezit zoals bustes, maquettes en afgietsels. Het museum ontstond door de samenvoeging van de collecties van het voormalige Bijbels museum en het Museum voor Klassieke Archeologie.

Sinds enkele jaren streeft de onderzoeksgroep Archeologie naar het herwaarderen van het museum en haar collectie. In 2015 heropende zo het keldermuseum in het Erasmushuis van de faculteit Letteren. Het opzet achter de herontsluiting en de opwaardering is het opnieuw benutten van de didactische waarde van de stukken voor in de eerste plaats studenten archeologie die zo tastbare voorbeelden te zien krijgen tijdens hun praktische opleiding tot archeoloog.

CONTACTPERSOON: Ilse Schoep & Veerle Hompes

EXTRA INFORMATIE: PROVOOST, A., *De afgietselenverzameling klassieke sculpturen aan de Katholieke Universiteit Leuven*, Leuven, 2004.

2.6 Kweken van resistente fruitsoorten

GROEP: Wetenschap en technologie

FACULTEIT: Bio-ingenieurswetenschappen

EENHEID: Plantbiotechniek

VAKMANSCHAP: *Uitvinden van nieuwe fruitsoorten en inventarisering bestaande soorten*

BESCHRIJVING: In 1817 startte Baptiste van Mons aan de universiteit van Leuven met het kweken van nieuwe appel- en perensoorten en variëteiten. Zijn theorieën over het creëren van nieuwe fruitsoorten werden internationaal als baanbrekend beschouwd. Het was in de tuin van het Premonstreitcollege dat hij zijn boomgaard aanlegde, waar ook planten werden gekweekt die dienden voor het maken van nieuwe geneesmiddelen.

De traditie van het uitvinden van nieuwe fruitsoorten wordt vandaag aan de KU Leuven enigszins voortgezet. De universiteit herbergt namelijk de grootste collectie bananen ter wereld en wordt nog steeds aangevuld met nieuwe creaties. Dit kadert binnen een internationaal samenwerkingsproject dat zich toelegt om het bestaan en de ontwikkeling van nieuwe soorten bananen te garanderen. Daarbij is het de bedoeling dat de gekweekte soorten resistent zijn tegen verschillende en extreme klimatologische omstandigheden. De waarde van deze expertise bevindt zich vooral in de doorslaggevende rol die bananen spelen in de voedselvoorziening van de wereldbevolking. In grote delen van Azië en Afrika geldt het telen van bananen als de belangrijkste tak van de landbouw aangezien ze zowel fungeert als inkomstbron als onmisbaar voedingsmiddel.

CONTACTPERSOON: Rony Swennen (rony.swennen@kuleuven.be)

EXTRA INFORMATIE: <https://www.kuleuven.be/mecenaat/goede-doelen/projecten/bananenproject-rony-swennen-congo>

3. Bibliografie

3.1 Literatuur

POOT, N., e.a., *Een walvis in de stad: de collecties van de Leuvense Faculteit Wetenschappen*, Leuven, 2014.

PROVOOST, A., *De afgietselenverzameling klassieke sculpturen aan de Katholieke Universiteit Leuven*, Leuven, 2004.

SMITH, L. en CAMPBELL, G., 'The Tautology of 'Intangible Values' and the Misrecognition of Intangible Cultural Heritage', *Heritage & Society*, 1 (2018), 26-44.

SWILLEN, V. en VANTOMME, F., 'Lerende netwerken: een werkbaar model voor immaterieel erfgoed?', *Faro: Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 12 (2019), 58-61.

VAN DEN BULCK, E., en JAENEN, M., *Het Thermotechnisch Instituut: een voorbeeld van industrieel academisch erfgoed*, Leuven, 2008.

3.2 Digitale informatie

WILLEKENS, T., 'Een doorsnee verzameling?', <https://nieuws.kuleuven.be/nl/campuskrant/0910/06/een-doorsneeverzameling>. Geraadpleegd op 14 oktober 2020.

<https://ees.kuleuven.be/soil-monoliths/>. Geraadpleegd op 23 november 2020.

<https://www.mech.kuleuven.be/en/tme/thermotechnisch-instituut> Geraadpleegd op 21 november 2020.

<https://www.arts.kuleuven.be/archaeology/dma> Geraadpleegd op 19 oktober 2020.

3.3 Beleidsstukken

JAMBON, J. (2019). *Beleidsnota 2019-2024 Cultuur*. Geraadpleegd op maandag 5 oktober 2020 via <https://www.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota-2019-2024-cultuur>